

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΤΡΙΤΗ 6 ΙΟΥΝΙΟΥ 2023
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Α. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1253a7-18/ Επίκτητος, Διατριβαί, Β10.1-4

A1.a.

1. → Λάθος
2. → Λάθος
3. → Σωστό

β.

- α. → 1
- β. → 3

B1.

Η πόλη είναι ένα είδος κοινότητας, μια μορφή πολιτικής κοινωνίας, ένα σύνολο ατόμων που απαρτίζουν έναν πολιτικό σχηματισμό. Είναι η τελειότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Περιλαμβάνει ατελέστερα κοινωνικά μορφώματα, όπως η οικογένεια, η φυλετική συγγένεια και σχέση, το χωριό, μια συντεχνία κ.ά. Η πόλις δεν είναι απλώς μια ανταλλακτική κοινωνία που διασφαλίζει την επιβίωση των μελών της, αλλά εκείνη η οργανωμένη και αρθρωμένη κοινωνία που διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των δυνατοτήτων του ανθρώπου. Ύψιστος σκοπός της ύπαρξής της είναι το κοινό αγαθό, η συλλογική και ατομική ευτυχία των μελών της.

Η οριστέα έννοια «πόλις» είναι κοινωνία/κοινότητα ως προς το γένος και η ειδοποιός της διαφορά από τις υπόλοιπες κοινότητες είναι ότι επιδιώκει το ανώτερο αγαθό, την ευδαιμονία, εφόσον είναι ανώτερη από αυτές και τις

περικλείει («τοῦ κυριωτάτου... ἄλλας»). Η πόλη δηλαδή είναι η τελειότερη μορφή κοινωνίας και **ποιοτικά** και **ποσοτικά**. Ποιοτικά γιατί στοχεύει στην εκπλήρωση του ανώτερου αγαθού και ποσοτικά γιατί περιλαμβάνει όλες τις άλλες κοινωνίες, αφού αποτελούν μέρη της.

Πιο συγκεκριμένα ως προς το γένος η πόλη είναι κοινωνία. Προέρχεται απ' το ρήμα «κοινωνέω, -ῶ» και τα επίθετα κοινωνός και κοινός και σημαίνει μια κοινότητα ανθρώπων που συμμετέχουν από κοινού στη ζωή ενός συγκεκριμένου πολιτικά οργανισμού. Τα άτομα που την συναποτελούν λειτουργούν ως ένα ενιαίο σύνολο υπακούοντας στους κανόνες συμβίωσης που έχουν καθοριστεί. Συνυπάρχουν, συνεργάζονται για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού. Έχουν κοινά συμφέροντα, κοινώς αποδεκτούς νόμους, διαρκή ανταλλαγή εξυπηρετήσεων, μέσω των οικονομικών συναλλαγών και του καταμερισμού της εργασίας, μόνιμη επικοινωνία και συνεργασία.

Όλες όμως οι μερικότερες κοινωνίες είναι μέρη της πολιτικής κοινωνίας και περιέχονται σ' αυτή. Οι επιμέρους κοινωνικές ομάδες είναι υποδεέστερες της πολιτικής κοινωνίας και «ἀτελείς». Επομένως είναι ευεξήγητο γιατί η ανώτερη κοινωνία στοχεύει στο ανώτερο αγαθό, την ευδαιμονία όλων των μελών της που σχετίζονται με «ἅπαντα τόν βίον». Η πόλη κράτος δηλαδή δεν έχει στόχο το ειδικό και το συμφέρον της στιγμής, αλλά το συμφέρον του συνόλου για ολόκληρη τη ζωή.

Η πόλη είναι η τρίτη μορφή κοινωνικής συμβίωσης που απαρτίζεται από πολλές κώμες, οικισμούς. Αυτή είναι μια ολοκληρωμένη κοινωνική οντότητα. Ο αριθμός των κωμών (πλειόνων), που την συναποτελούν, πρέπει να είναι περιορισμένος, χωρίς να τον καθορίζει με ακρίβεια, για να διασφαλίζεται η ευνομία, η αυτάρκεια, η προστασία των μελών της και γενικώς να υπάρχει ισορροπία. Άρα δεν πρέπει να είναι ούτε μικρός για να μην αφανιστεί, ούτε μεγάλος για να πραγματοποιηθούν οι στόχοι της, που είναι υψηλοί, αφού επιδιώκει όχι μόνο το «ζῆν» αλλά το «εὖ ζῆν», (= μία ανώτερη ποιοτικά ζωή) την ευδαιμονία, την ολοκλήρωση. Αυτό το τρίτο στάδιο είναι το τελικό (= τέλος, τελείωση, ολοκλήρωση της εξελικτικής πορείας) και το υψηλότερο όλων. Η πόλη είναι τέλεια, γιατί έχει ολοκληρώσει τον εξελικτικό της κύκλο (οικία → κώμη → πόλη). Η στιγμή της ολοκλήρωσης δηλώνει και το τέλος της εξέλιξης, η οποία όμως δεν οδηγεί σε μια τελική φθορά αλλά σε μια τελική ολοκλήρωση.

Η πόλη αρχικά διασφαλίζει την επιβίωσή της, την υλική αυτάρκεια, «τό ζῆν» και έπειτα το «εὖ ζῆν», την ευδαιμονία, δηλαδή την ευτυχία που προκύπτει μέσα από μια ανώτερη ποιοτικά ζωή. Ο Αριστοτέλης όρισε την ευδαιμονία ως

«ψυχῆς ἐνέργεια τις κατ' ἀρετὴν τελείαν», θεωρώντας ὅτι ὁ ευτυχισμένος πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἐνάρετος. Ἡ ευδαιμονία γι' αὐτὸν δὲν εἶναι μόνον τὸ υπέρτατο ἀγαθὸ στον νηθικὸ βίον τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ ὁ προορισμὸς τῆς πόλης. Ταυτίζει δηλαδὴ τὸ υπέρτατο γιὰ τὸ ἄτομο καὶ τὸ υπέρτατο γιὰ τὴν πόλη ἀγαθὸ. Ἡ ευδαιμονία τῆς πόλης ἐξαρτάται ἀπ' τὶς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ὡς πολιτῶν, ἐνῶ ἡ ἀτομικὴ ευδαιμονία ἐξαρτάται ἀπ' τὶς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ὡς ἀτόμων. Αὐτὴ ἡ ευδαίμων πόλη παρέχει στους πολίτες τῆς τὴ δυνατότητα νὰ γευτοῦν κάθε εἶδους ἀγαθὰ (υλικὰ, κοινωνικὰ, πνευματικὰ) καὶ νὰ ἔχουν μὴ ἀνετη ζωή. Απαραίτητες προϋποθέσεις τῆς καλῆς κοινωνικῆς ζωῆς ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικά 1325b13 κ.ε.) ἀπαριθμεῖ τὶς ἐξῆς: α) ἐπάρκεια τροφῆς, β) ποικιλία τεχνῶν καὶ τεχνιτῶν, γ) ἐπαρκῆς οπλισμὸς, δ) οικονομικὴ εὐπορία, ε) θρησκευτικοὶ θεσμοί, στ) θεσμοὶ δικαιοσύνης. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο χαρακτηριστικὸ τῆς πόλης θεωρεῖται ἀπὸ τὸν φιλόσοφο καὶ τὸ πιο σημαντικό.

Τὸ εὖ ζῆν ἐπιτυγχάνεται, βέβαια, μέσω τῆς αὐτάρκειας ποῦ εἶναι θεμελιώδες γνῶρισμα τῆς πόλης ποῦ συνίσταται στην ἐναρμόνιση τοῦ μεγέθους τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν πόρων τῆς. Αὐτὸς εἶναι ὁ πρωταρχικὸς σκοπὸς τῆς πόλης καὶ πρόκειται γιὰ κάτι ἀριστο, ἀρα γιὰ κάτι φυσικὸ, ἀφοῦ ἡ φύση πραγματώνει πάντα τὸ ἀριστο. Εἶναι αὐτὸ ποῦ ἀπὸ μόνον τοῦ εἶναι τέλειο ἀγαθὸ καὶ κάνει τὴ ζωή τοῦ ἀνθρώπου ἀξία νὰ τὴ ζῆσει, ἔχοντας τὸ αἶσθημα ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε ἄλλο. Ἡ αὐτάρκεια ὡς ἀρετὴ εἶναι ἡ μεσότητα ποῦ βρῖσκεται ἀνάμεσα σε δύο ἀκρότητες, τὴν ἐνδεῖα, δηλαδὴ τὴν ἔλλειψη τῶν ἀναγκαῖων μέσων γιὰ τὴ διαβίωση καὶ τὴν υπερεπάρκεια, τὴν υπεραφθονία, τὸν υπέρμετρο πλοῦτο. Με αὐτὴν δηλώνεται ἡ ἐπάρκεια τῶν ἀγαθῶν ποῦ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴ ἀπόκτηση καὶ διατήρηση τῆς συλλογικῆς ευτυχίας. Πρόκειται γιὰ ἀγαθὰ ἐξωτερικὰ (υλικὰ), σωματικὰ καὶ ψυχικὰ.

Μία πόλη εἶναι αὐτάρκης ἀν ἡ γεωγραφικὴ τῆς θέση τῆς ἐξασφαλίζει ἀφθονα υλικὰ ἀγαθὰ (εὐφορα ἐδάφη) καὶ τὴ βοηθάει στην ἐμπορικὴ τῆς ἀνάπτυξη, ἀν ἔχει τὸ ἐμπυχο, ἀνθρώπινο δυναμικὸ καὶ τὶς ἀπαραίτητες ἀμυντικῆς δυνατότητες, ἀν διαθέτει σύστημα χρηστῆς διοίκησης καὶ ἀπονομῆς δικαιοσύνης ποῦ ἐγγυάται τὴν ἐσωτερικὴ συνοχὴ τῆς πόλης· ἐπομένως ἀν εἶναι ἀνεξάρτητη καὶ μπορεῖ νὰ ικανοποιῆσει τὶς υλικῆς, νηθικῆς, πνευματικῆς, κοινωνικῆς ἀνάγκες τῆς, χωρὶς νὰ ἐξαρτάται οικονομικὰ ἀπὸ ἄλλους (αὐτὸς + ἀρκέω, -ῶ).

Όλα τα παραπάνω αἰσθητοποιοῦνται μέσω τοῦ ἀκόλουθοῦ συλλογισμοῦ:

- **α΄ προκείμενη:** Μια κοινωνία στοχεύει σε αγαθό ανάλογο της αξιολογικής βαθμίδας στην οποία βρίσκεται («δῆλον... στοχάζονται»).
- **β΄ προκείμενη:** Υπάρχει μια κοινωνία (η πόλη) που κατέχει αξιολογικά την υψηλότερη/ ανώτατη βαθμίδα απ' τις άλλες (αφού περικλείει όλες τις άλλες μορφές κοινωνίας). («ή πασῶν... τὰς ἄλλας»).

Συμπέρασμα: Ο στόχος της αξιολογικά ανώτερης κοινωνίας (της πόλης) είναι το ανώτερο αγαθό (η ευδαιμονία). [«τοῦ κυριωτάτου πάντων»].

B2.

Στο παράλληλο κείμενο ο Ανώνυμος του Ιαμβλίκου παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά ενός φανταστικού «Υπερανθρώπου». Υποθέτει ότι αυτός θα είναι άτρωτος, απρόσβλητος από αρρώστιες και από άλλα παθήματα, καλύβδινος, με υπερφυσικές σωματικές και ψυχικές δυνάμεις. Ακολουθώντας και ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί ένα ανάλογο παράδειγμα για να στηρίξει την αθηροιστική θεωρία της συσσωρευμένης αρετής και φρόνησης.

Ο Αριστοτέλης, βέβαια, αρνείται την απώθηση του πλήθους στο περιθώριο και την αφαίρεση απ' αυτό της δυνατότητας συμμετοχής στα κοινά, καθώς τη θεωρεί ασύμφορη και επικίνδυνη. Πιστεύει ότι οι πολλοί θα πρέπει να συμμετέχουν στις συζητήσεις και στη λήψη δικαστικών αποφάσεων, καθώς θεωρεί ότι η κρίση των πολλών είναι ανώτερη της κρίσης του ενός ή των ολίγων, αρκεί βέβαια το πλήθος να έχει κάποιο επίπεδο παιδείας και αρετής και να μην είναι υπερβολικά δουλόφρον: «τό πλήθος μή λίαν άνδραποδῶδες».

Για να πιστοποιήσει και να κάνει πιο εύληπτες τις σκέψεις του παραθέτει το ακόλουθο τεκμήριο με τον υπερφυσικό άνθρωπο που τίθεται με τη μορφή αναλογίας (ὡσπερ ... οὕτω:). Ένα σύνολο ανθρώπων αποτελεί κατά κάποιο τρόπο έναν υπερφυσικό, ακαταμάχητο άνθρωπο με πολλά πόδια, χέρια, αισθήσεις και ανάλογο ήθος και διάνοια καθώς και πολλές ηθικοπνευματικές ιδιότητες. Το υποθετικό αυτό παράδειγμα, το λαμβάνει απ' τη μυθολογία και είναι εξαιρετικά παραστατικό (βλέπε τις Ερινύες, με τα πολλά χέρια και πόδια, τις Εκατόγχειρες, τον Απόλλωνα των Λακεδαιμονίων με τα τέσσερα χέρια και αυτιά, τον Κέρβερο, τη Λερναία Ύδρα)

Ο «Υπεράνθρωπος» σύμφωνα με το απόσπασμα του Ιαμβλίκου αν είναι εκτός νόμου και κανόνων δικαίου είναι υποδεέστερος του συνόλου, αφού όλοι οι άλλοι θα συσπειρώνονταν εναντίον ενός τέτοιου ανθρώπου και καθώς θα

είχαν καλή διοίκηση και αριθμητική υπεροχή, θα υπερτερούσαν απέναντί του είτε με την επιδεξιότητα είτε με τη δύναμη και τελικά θα έβγαιναν νικητές. Αντίστοιχα και στον Αριστοτέλη το σύνολο ως άθροισμα υπερέχει των ολίγων και αρίστων.

B3.

οπτική	ὀρῶμεν
σύσταση	συνεσσηκυῖαν
λάθος	ἀλήθειαν
δοχείο	ἐνδέχεται
ποδήλατο	πολύποδα

B4.

1. → β
2. → β
3. → α
4. → α
5. → β

Απόψεις του Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτωνας, Θεάγης, 121, b1-d6

(ed. OXFORD CLASSICAL TEXTS)

Γ1.ffj

Σωκράτη, όλα τα όντα υπάρχει πιθανότητα να έχουν τον ίδιο τρόπο (ανατροφής), και αυτά που φύονται απ' τη γη και τα άλλα ζώα και ο άνθρωπος. Και πράγματι για τα σπαρτά αυτό γίνεται πολύ εύκολο για εμάς, όσοι καλλιεργούμε τη γη, δηλαδή το να προετοιμάσουμε όλα τα πριν τη φύτευση και την ίδια τη φύτευση·

και όταν αυτό που φυτεύτηκε επιβιώσει, μετά από αυτό η φροντίδα του βλασταριού και πολλή και δυσχερής και δύσκολη γίνεται. Έτσι φαίνεται ότι είναι/ ισχύει και σχετικά με τους ανθρώπους: από τα δικά μου ζητήματα εγώ συμπεραίνω και για τα άλλα. Και πράγματι του γιου (μου) αυτού εδώ, είτε σπορά, είτε τεκνοποιία πρέπει/μπορεί αυτήν κανείς να ονομάζει, έχει γίνει το πιο εύκολο από όλα, ενώ η ανατροφή για εμένα που φοβάμαι γι' αυτόν και δύσκολη και πάντοτε με ανησυχία/φόβο.

Γ2. ffj

Ο υιός Θεάγης αξιώνει απ' τον πατέρα του Δημόδοκο ο τελευταίος να αναλάβει τη φροντίδα του και να καταβάλει χρήματα σε κάποιον απ' τους σοφιστές, προκειμένου να γίνει μαθητής του και να καταστεί σοφός μέσω των μαθημάτων.

Γ3. ffj

- ἔχειν → σχέζ
- ῥᾱστον → ῥᾱδιον, ῥᾱον
- ἀγεννής → ἀγεννοῦς
- ἐπιθυμεῖ → ἐπιθυμεῖν
- τὸ ἄστυ → τὰ ἄστυ
- καταβαίνοντες → καταβησόμενοι
- πάλαι → παλαίτερον
- ἐπιμεληθῆναι → (τῶν) ἐπιμεληθέντων
- ὅστις → οἵτινες

Γ4. α.

- τὸν αὐτὸν → ονοματικός ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στο “τρόπον”
- τοῦτο → υποκείμενο του ρήματος “γίνεται”
- ὀνομάζειν → ἀναρθρο τελικό ἀπαρέμφατο ως υποκείμενο στο ἀπρόσωπο ρήμα “δεῖ”, αναγκαστική ετεροπροσωπία (με υποκείμενο “τινά” ή “σε” ή “με”)
- πάντων → γενική διαιρετική στο “ῥᾱστυ”

- εἰς τὸ ἄστυ → εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της κίνησης σε τόπο/ κατεύθυνσης στο “καταβαίνοντες”
- μοι → έμμεσο αντικείμενο του ρήματος “παρέχει”
- σοφὸν → κατηγορούμενο του αντικειμένου “αὐτόν”.

β.

Δημόδοκος ἔλεγεν ὅτι ἡ δὲ τότε παροῦσα ἐπιθυμία ἐκείνῳ /τούτῳ πάνυ ἔ/ αὐτόν φόβοι.

Επιμέλεια: Κολοκυθά Δήμητρα

Μαντουβάλου Ηλιόχαρη

Μανωλάκη Αγγελική

Νίκα Αναστασία